

OBSAH

Předmluva: stručná mapa labyrintu	5
Hledání vstupní brány	7

První část

TŘI ZÁKLADNÍ STAVEBNÍ KAMENY TRINITOLOGIE

I. Jahve – Bůh Otec, nebo Trojice?	21
I. 1. Může být Bůh opravdu věčnou „samotou“?	21
I. 1. 1. Přínos filosofie	22
I. 1. 2. Trojjedinost a starozákonní obraz Boha	24
I. 1. 3. Výklad schématu a jeho nejdůležitější teologické implikace	31
I. 1. 4. Mysterium stricte dictum?	41
I. 2. Jahve je Bůh Otec ve vztazích k Synu a Duchu svatému	42
II. Praktický význam trojičního obrazu Boha	47
II. 1. Obraz Boha v lidské mysli a spiritualita	47
II. 2. Opomíjená a znovu objevená Trojice	53
II. 2. 1. Západní křesťanstvo	53
II. 2. 2. Světla a stíny české trinitologie	57
II. 3. Obraz Boha a uspořádání lidské společnosti	61
II. 3. 1. Trinitologie, vnímání a prožívání církve	61
II. 3. 2. Vazba mezi trinitologií a přirozeným lidským soužitím	66
II. 3. 2. 1. <i>Tajemství Trojjediného a sociální nauka církve</i>	67
II. 3. 2. 2. <i>Náboženství a společnost</i>	72
II. 3. 2. 3. <i>Možné důsledky striktního a trinitárního monoteismu v životě společnosti</i>	75
II. 3. 2. 3. 1. <i>Potenciální rizika striktního monoteismu</i>	75
II. 3. 2. 3. 2. <i>Trinitární obraz Boha jako základ překonání etnocentrismu a partikularismu</i> ..	81
II. 3. 3. Trojice – esence evangelia	87
II. 4. Úskalí hledání „praktického významu“ Boha	90
III. Ekonomická a imanentní Trojice	93
III. 1. Imanentní a ekonomická Trojice – identita a diference	93
III. 2. Význam stvoření a dějin spásy pro Trojjediného	102
III. 3. Spasitelská a stvořitelská Trojice	105
III. 4. Meze a možnosti našeho vypovídání o imanentní Trojici	110
III. 4. 1. „Zvěčňování“ Boha a jeho paradoxní „nepřítomnost“	112
III. 4. 2. Ekonomická Trojice jako „podobnost“ imanentní Trojice	115

Druhá část

TAJEMSTVÍ TROJJEDINÉHO V PÍSMU A V PATRISTICKÉ EPOŠE DO KONCE ČTVRTÉHO STOLETÍ

IV. Starozákonní předehra zjevení Trojjediného	128
IV. 1. Vývoj starozákonního monoteismu	130

IV. 1. 1. Bůh patriarchů	131
IV. 1. 2. Bůh Mojžíšův	136
IV. 1. 3. Bůh doby soudců a králů	141
IV. 1. 4. Bůh v deuteronomické, exilní, poexilní době a později	143
IV. 2. Základní charakteristiky Hospodina ve Starém zákoně	147
IV. 2. 1. Boží transcendence vůči světu a člověku	148
IV. 2. 1. 1. <i>Boží svatost a její zakoušení ze strany člověka</i>	<i>150</i>
IV. 2. 1. 2. <i>Boží moc a jeho svrchovaná vláda nad stvořením a dějinami</i>	<i>154</i>
IV. 2. 1. 3. <i>Boží humor</i>	<i>155</i>
IV. 2. 2. Přítomnost Boha ve světě a jeho vztahovost k člověku	157
IV. 2. 2. 1. <i>Bůh smlouvy</i>	<i>158</i>
IV. 2. 2. 2. <i>Bůh jako otec Izraele, krále, každého spravedlivého</i>	<i>161</i>
IV. 3. Bezprostřední příprava zjevení Trojice – Jahve není věčnou samotou	165
IV. 3. 1. Personifikovaná Boží moudrost	167
IV. 3. 2. Boží slovo plné moci a síly	172
IV. 3. 3. Boží duch ve Starém zákoně	173
IV. 4. Závěr čtvrté kapitoly	175
V. Dověšení zjevení Nejsvětější Trojice v Novém zákoně	178
V. 1. Osoby Trojice se zjevují, oslavují navzájem	181
V. 2. Otec Ježíše Krista, definitivním způsobem zjevený jediný Bůh otců	186
V. 3. Synovo božství	190
V. 3. 1. Předvelikonoční projevy Ježíšova vědomí jeho vlastní identity	190
V. 3. 2. Projevy víry prvotní církve v Ježíšovo božství	194
V. 4. Duch svatý jako osoba Trojice v Novém zákoně	197
V. 4. 1. Ježíšovy výroky o Duchu svatém v synoptických evangeliích	198
V. 4. 2. Rozvinutí pneumatologie a christologie ze strany prvotní komunity	201
V. 4. 2. 1. <i>Pneumatologická četba předvelikonočního Ježíše povelikonoční komunitou</i>	<i>203</i>
V. 4. 2. 2. <i>Nejdůležitější charakteristiky pneumatologie pavlovských listů</i>	<i>205</i>
V. 4. 2. 3. <i>Pneumatologie čtvrtého evangelia</i>	<i>208</i>
V. 5. Novozákonní trinitární texty	211
V. 6. Neuzavřitelnost páté kapitoly	214
VI. Zrod trinitologie a formulace trinitárního dogmatu v prvních čtyřech staletích křesťanské éry	215
VI. 1. Výrazy víry v Nejsvětější Trojici z prvních staletí křesťanství	217
VI. 1. 1. Křestní a eucharistická liturgie, doxologie a další doklady víry v Trojici	217
VI. 1. 2. Základní linie rozvoje symbolů – vyznání víry	220
VI. 2. Přehled základních trinitárních herezí	227
VI. 2. 1. Markionismus	231
VI. 2. 2. Různé formy monarchianismu	234
VI. 2. 2. 1. <i>Patrisianismus</i>	<i>235</i>
VI. 2. 2. 2. <i>Sabellius a sabellianismus</i>	<i>236</i>
VI. 2. 2. 3. <i>Dynamický nebo adopcionistický monarchismus</i>	<i>240</i>
VI. 2. 3. Hereze odporující Boží jednotě	244
VI. 2. 3. 1. <i>Různé podoby subordinacianismu</i>	<i>244</i>
VI. 2. 3. 2. <i>Triteismus</i>	<i>247</i>
VI. 3. Rozvoj trinitární teologie před ariánskou krizí	249

VI. 3. 1. Trinitologie v myšlení křesťanských apologetů	249
VI. 3. 1. 1. <i>Justin</i>	249
VI. 3. 1. 2. <i>Tacián</i>	251
VI. 3. 1. 3. <i>Athenagoras</i>	252
VI. 3. 1. 4. <i>Theofil Antiochijský</i>	253
VI. 3. 1. 5. <i>Dílčí hodnocení</i>	254
VI. 3. 2. Trinitologie v závěru druhého a ve třetím století	255
VI. 3. 2. 1. <i>Irenej z Lyonu</i>	255
VI. 3. 2. 2. <i>Tertulián</i>	257
VI. 3. 2. 3. <i>Hippolyt Římský</i>	260
VI. 3. 2. 4. <i>Klement Alexandrijský</i>	261
VI. 3. 2. 5. <i>Origenes</i>	262
VI. 3. 2. 6. <i>Novacián</i>	267
VI. 3. 2. 7. <i>Spor mezi dvěma Dionysii jako předznamenání budoucí krize</i>	268
VI. 4. Cesta k definici trinitárního dogmatu ve čtvrtém století	271
VI. 4. 1. Arius a 1. nicejský koncil	272
VI. 4. 1. 1. <i>Arius a počátek ariánské krize</i>	272
VI. 4. 1. 2. <i>První nicejský koncil r. 325</i>	278
VI. 4. 2. Období mezi prvními dvěma ekumenickými koncily	283
VI. 4. 2. 1. <i>Spory o nicejský koncil v letech 325–361</i>	283
VI. 4. 2. 1. 1. <i>Přehled hlavních událostí let 325–361</i>	283
VI. 4. 2. 1. 2. <i>Atanáziova trinitární teologie</i>	287
VI. 4. 2. 1. 3. <i>Trinitární teologie Hilaria z Poitiers</i>	290
VI. 4. 2. 2. <i>Postupné překonávání krize, spory o božství Ducha svatého</i>	292
VI. 4. 2. 2. 1. <i>Přehled událostí v šedesátých a sedmdesátých letech 4. století</i>	292
VI. 4. 2. 2. 2. <i>Trinitární teologie Basila Velikého</i>	295
VI. 4. 2. 2. 3. <i>Trinitární teologie Řehoře Naziánského</i>	299
VI. 4. 2. 2. 4. <i>Trinitologie Řehoře z Nyssy</i>	301
VI. 4. 3. Poslední dějství krize v 70. a na počátku 80. let čtvrtého století	303
VI. 4. 3. 1. <i>Události, které předcházely svolání koncilu v roce 381</i>	303
VI. 4. 3. 2. <i>První konstantinopolský koncil r. 381</i>	305
VI. 4. 3. 3. <i>Synody v Konstantinopoli a v Římě roku 382 a konec arianismu v celé Římské říši</i>	313
VI. 4. 3. 4. <i>Epilog: trinitární dogma v podání 2. konstantinopolského koncilu r. 553</i>	315
VI. 5. Pokus o hodnocení vývoje trojičného dogmatu v prvních čtyřech staletích křesťanství	317

Třetí část

DALŠÍ ROZVÍJENÍ TRINITOLOGICKÉ REFLEXE

VII. Trvalá témata západní trinitologie	325
VII. 1. Augustinovy trinitární teorie a jejich další rozvoj	325
VII. 1. 1. <i>Základní tendence Augustinovy trinitologie a východní přístup k mystériu Trojice</i>	326
VII. 1. 2. <i>Augustinův spis „De Trinitate“</i>	327
VII. 1. 3. <i>První čtyři knihy „De Trinitate“</i>	330
VII. 1. 4. <i>Rizika Augustinovy psychologické trinitární teorie jako slabina západní trinitologie: Hegel, Barth, Rahner</i>	332
VII. 1. 5. <i>Augustinova teorie vnitrobožských vztahů a její následná precizace</i>	346

VII. 2. „Filioque“ jako západní dodatek k Nicejsko-konstantinopolskému krédu a ožehavé ekumenické téma	363
VII. 3. Trvale platné inspirace obsažené v De Trinitate Richarda od Sv. Viktora a jejich aplikace	374
VII. 3. 1. Richard od Sv. Viktora a jeho De Trinitate	374
VII. 3. 2. Fenomenologie daru, problematika statutu Ducha svatého v imanentní Trojici, trinitární spravedlnost	381
VII. 4. Bonaventurovo trinitární schéma	386
VII. 5. Trinitární perichoreze	391
VII. 5. 1. Základní přístupové cesty k tajemství trinitární perichoreze	392
VII. 5. 2. Perichoreze v christologii, antropologii a spiritualitě	397
VII. 6. Problematika přivlastňování esenciálních vlastností Otci, Synu a Duchu sv. a rozlišování působení jednotlivých osob Trojice „navenek“	410
VII. 7. Nesmírná šíře a bohatství křesťanské trinitologie	424
VIII. Společné charakteristiky Boha Otce, Syna a Ducha svatého	427
VIII. 1. Bůh filosofů a Bůh zjevení, kontinuita, nebo diskontinuita?	430
VIII. 2. Základní východiska pojednání o společných vlastnostech Boha Otce, Syna a Ducha svatého	439
VIII. 2. 1. Základní výčty těchto vlastností a jejich možné členění	439
VIII. 2. 2. Absolutní nesloženosť v rozličnosti a rozličnosť v nesloženosťi, tedy život jako společný jmenovatel vlastností Boha Otce, Syna a Ducha svatého	443
VIII. 3. Negace fyzických forem stvořené složenosti	450
VIII. 3. 1. Úvahy o našem čase a věčnosti Boha Otce, Syna a Ducha svatého	450
VIII. 3. 2. Úvahy o našem prostoru a všudypřítomnosti Boha Otce, Syna a Ducha svatého	457
VIII. 3. 3. Úvahy o materialitě světa a duchovosti Boha Otce, Syna a Ducha svatého	463
VIII. 4. Negace metafyzických podob složenosti	465
VIII. 4. 1. Úvahy o perichoretické jednotě a rozličnosti příčiny a účinku v Bohu Otci, Synu a Duchu svatém	465
VIII. 4. 2. Úvahy o jediném „My“ Boha Otce, Syna a Ducha svatého jako o čiré „superpodstatě“	470
VIII. 4. 3. Úvahy o jediném „My“ Boha Otce, Syna a Ducha svatého jako o čiré „superformě“, kráse a rozdávajícím se dobru	476
VIII. 4. 4. Úvahy o jediném „My“ Boha Otce, Syna a Ducha svatého jako o čirém úkonu bytí – osobního sebedarování – blaženosti	481
VIII. 4. 5. Úvahy o jediném „My“ Boha Otce, Syna a Ducha svatého jako o čiré existenci	487
VIII. 5. Společné charakteristiky Boha Otce, Syna a Ducha svatého, které vyplývají z existence Božího obrazu ve stvoření	490
VIII. 5. 1. Úvahy o jediném společném vševědění Boha Otce, Syna a Ducha svatého	491
VIII. 5. 2. Úvahy o jediné společné vůli, svobodě a všemohoucí lásce Boha Otce, Syna a Ducha svatého	493
VIII. 5. 3. Úvahy o milosrdenství Boha Otce, Syna a Ducha svatého jako měřítku spravedlnosti	500
VIII. 6. Závěr	506

VII. 2. „Filioque“ jako západní dodatek k Nicejsko-konstantinopolskému krédu a ožehavé ekumenické téma	363
VII. 3. Trvale platné inspirace obsažené v De Trinitate Richarda od Sv. Viktora a jejich aplikace	374
VII. 3. 1. Richard od Sv. Viktora a jeho De Trinitate	374
VII. 3. 2. Fenomenologie daru, problematika statutu Ducha svatého v imanentní Trojici, trinitární spravedlnost	381
VII. 4. Bonaventurovo trinitární schéma	386
VII. 5. Trinitární perichoreze	391
VII. 5. 1. Základní přístupové cesty k tajemství trinitární perichoreze	392
VII. 5. 2. Perichoreze v christologii, antropologii a spiritualitě	397
VII. 6. Problematika přivlastňování esenciálních vlastností Otci, Synu a Duchu sv. a rozlišování působení jednotlivých osob Trojice „navenek“	410
VII. 7. Nesmírná šíře a bohatství křesťanské trinitologie	424
VIII. Společné charakteristiky Boha Otce, Syna a Ducha svatého	427
VIII. 1. Bůh filosofů a Bůh zjevení, kontinuita, nebo diskontinuita?	430
VIII. 2. Základní východiska pojednání o společných vlastnostech Boha Otce, Syna a Ducha svatého	439
VIII. 2. 1. Základní výčty těchto vlastností a jejich možné členění	439
VIII. 2. 2. Absolutní nesloženost v rozličnosti a rozličnost v nesloženosti, tedy život jako společný jmenovatel vlastností Boha Otce, Syna a Ducha svatého	443
VIII. 3. Negace fyzických forem stvořené složenosti	450
VIII. 3. 1. Úvahy o našem čase a věčnosti Boha Otce, Syna a Ducha svatého	450
VIII. 3. 2. Úvahy o našem prostoru a všudypřítomnosti Boha Otce, Syna a Ducha svatého	457
VIII. 3. 3. Úvahy o materialitě světa a duchovosti Boha Otce, Syna a Ducha svatého	463
VIII. 4. Negace metafyzických podob složenosti	465
VIII. 4. 1. Úvahy o perichoretické jednotě a rozličnosti příčiny a účinku v Bohu Otci, Synu a Duchu svatém	465
VIII. 4. 2. Úvahy o jediném „My“ Boha Otce, Syna a Ducha svatého jako o čiré „superpodstatě“	470
VIII. 4. 3. Úvahy o jediném „My“ Boha Otce, Syna a Ducha svatého jako o čiré „superformě“, kráse a rozdávajícím se dobru	476
VIII. 4. 4. Úvahy o jediném „My“ Boha Otce, Syna a Ducha svatého jako o čirém úkonu bytí – osobního sebedarování – blaženosti	481
VIII. 4. 5. Úvahy o jediném „My“ Boha Otce, Syna a Ducha svatého jako o čiré existenci	487
VIII. 5. Společné charakteristiky Boha Otce, Syna a Ducha svatého, které vyplývají z existence Božího obrazu ve stvoření	490
VIII. 5. 1. Úvahy o jediném společném vševědění Boha Otce, Syna a Ducha svatého	491
VIII. 5. 2. Úvahy o jediné společné vůli, svobodě a všemohoucí lásce Boha Otce, Syna a Ducha svatého	493
VIII. 5. 3. Úvahy o milosrdenství Boha Otce, Syna a Ducha svatého jako měřítku spravedlnosti	500
VIII. 6. Závěr	506

IX. Jako v nebi, tak i na zemi – od teologie k ekonomii	508
IX. 1. Dvě základní otázky trinitární teologie kříže	508
IX. 1. 1. Bůh Otec a tajemství kříže Ježíše z Nazareta	509
IX. 1. 1. 1. <i>Předpoklady a východiska</i>	509
IX. 1. 1. 2. <i>Tajuplné mlčení</i>	511
IX. 1. 1. 3. <i>Tajuplná hlubina radostné bolesti</i>	517
IX. 1. 2. Duch svatý a kříž Ježíše z Nazareta	518
IX. 1. 2. 1. <i>Nepomíjející Duch jako „obětní oheň“ božské lásky</i>	520
IX. 1. 2. 2. <i>Duch, jehož daruje a v němž se daruje Kristus</i>	522
IX. 1. 2. 3. <i>Duch dovršení a smíření</i>	525
IX. 1. 2. 4. <i>Duch svatý jako paradox a jako prostor</i>	528
IX. 2. Trojice a svátosti	529
IX. 2. 1. Trinitární reflexe nad problematikou poměru mezi vnějším znamením a vnitřní dispozicí příjemce	530
IX. 2. 2. Trojice a eucharistie	538
IX. 2. 2. 1. <i>Eucharistická identita Syna a učedníků</i>	540
IX. 2. 2. 2. <i>Eucharistie jako odlesk trinitární perichoreze</i>	543
IX. 2. 2. 3. <i>Církev slavící eucharistii jako živá ikona Trojice</i>	546
X. Epilog	550
XI. „Retractationes“	552
XI. 1. Další charakteristiky osob Trojice a lidských osob jako garance naší důstojnosti a svobody	553
XI. 2. Řešení zásadního problému: teocentrická, nebo antropocentrická teologie?	557
XI. 3. Přehled dějin české novodobé trojiční teologie	558
XI. 4. Tři doplňky týkající se biblických východisek trinitologie	561
XI. 4. 1. <i>Comma Ioanneum – historie jednoho textově kritického sporu</i>	561
XI. 4. 2. <i>Problematika trojiční lektury Lk 1, 35</i>	562
XI. 4. 3. <i>Originalita Ježíšova oslovení Boha jako „Abba“?</i>	563
XI. 5. Patristická trinitologie: hereze a zejména problematika Filioque	564
XI. 5. 1. <i>Jeden z myšlenkových zdrojů sabellianismu</i>	564
XI. 5. 2. <i>Problematika Filioque</i>	564
XI. 5. Trojiční tajemství a dějiny	567
XI. 6. Potvrzení o hluboké souvislosti mezi obrazem Boha a uspořádáním lidské společnosti (II. 3.)	568
XI. 7. Trojice a teologie národa	569
XI. 8. Trojice a „zlaté pravidlo“	570
XI. 9. Závěr „retractationes“ ke třetímu vydání této knihy	571
Seznam použitých zkratk	572
Seznam použité literatury	573
Rejstřík jmenný a autorský	601
Resumé	609